

The paper analyzes the main bottlenecks of the process of establishment and of the theological faculty of Kamenetz-Podolsk Ukrainian State University.

Key words: Kamenetz-Podolsk Ukrainian State University, Faculty of Theology, professors Corporation, students, King James II.

Отримано: 22.03.2013

УДК 37.014(477.43)«18/19»

А. М. Боднар

ЕВОЛЮЦІЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ ПОДІЛЛЯ НАПРИКІНЦІ XVIII – В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

У даній статті здійснена спроба охарактеризувати культурно-освітні особливості еволюційного процесу Подільської губернії наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття.

Ключові слова: знання, культурно-освітня сфера, сім'я, освітньо-побутовий, Поділля.

Кінець XVIII – перша половина XIX століття об'єктивно став початком історичної драми в історії Поділля, що вирізнялася руйнуванням самобутньої культури корінних подолян. На фоні суспільно-політичних змін, зумовлених політикою уряду Російської імперії, мешканці краю все ж зуміли зберегти найцінніше – ті духовні начала, що дозволили їм залишитися органічною складовою українського народу.

Подоляни споконвічні хлібороби – батьки, діти, прадіди, прапрадіди робили надзвичайно важкі кроки в своє майбутнє – наше теперішнє. Їхня соціально-культурна біографія багато пояснює з проблем нашого буття. Інтерес до історії духовно-культурного розвитку мешканців Поділля має глибоке суспільне значення. Тому необхідно дослідити зміни внутрішнього духовного світу, морально-етичних і світоглядних цінностей населення регіону.

В історії Поділля поки що недостатньо вивченим у цьому відношенні є досліджуваний період початок якому поклали другий і третій поділи Речі Посполитої, внаслідок яких край був включений до складу Росії і став розвиватись у рамках великодержавних інтересів північно-східної метрополії. Через те суттєвим фактором, який зумовив характер і особливості національно-культурного життя краю, стала реалізація в ньому самодержавної інкорпораційної політики російського царизму.

За переконаннями Г. Степаненка, царський уряд розумів, що у державі повинна бути єдина православна віра. Тому хай краще буде на Поділлі православна церква з тимчасовими українськими ознаками, ніж римо-католицька. Старання уряду були спрямовані більш на оправославлення, а потім вже на русифікацію населення [23, с.215]. Для того, щоб оправославити населення, потрібно передусім виробити відповідні умови в освітньо-культурній сфері. Здійснити це за короткий час було неможливо, тому що, по-перше,

імперський курс змінювався відповідно до вимог тих, хто приходив на царський престол; по-друге, не було підготовлених церковних кадрів і не було навчальних закладів, які б цим займалися; по-третє, це вимагало значних фінансових витрат. Політична непослідовність імператорів Павла I і Олександра I, призвела до того, що діяльність закладів освіти перебувала під постійним впливом римо-католицької конфесії, якій, за висловом Д. Дорошенка, царизм залишив «повну гегемонію в обсягу культурно-освітнього життя, головне в царині шкільництва» [10, с.497].

Окремі автори роблять необґрунтований висновок про те, що за обставин, у яких опинилися правобережні українські землі загалом і Подільський регіон, зокрема, з приєднанням до Росії, навіть не могло й бути мови не те, що про національно-культурне відродження, а про будь-який розвиток національно-культурного й освітнього життя українців [15, с.57].

Безперечно, національно-культурне життя подолян у цей період, відзначалося складністю та суперечливим характером. З самого початку російський царизм не визнавав Правобережжя українським, особливо Поділля, з його головним містом Кам'янцем-Подільським. На перших порах перевага віддавалась всьому польському, в зв'язку з чим за поляками була залишена повна гегемонія в культурно-освітній сфері [11, с.268].

У свою чергу, поляки, які становили собою тісно згуртоване суспільство, і яким, за висловом Грушевського, сильна рука нового російського начальства надала ще більше певності над українським хлопом [8, с.476], з величезною енергією та ентузіазмом взялися за збереження та закріплення своєї влади та своїх впливів [6, с.31], засобами розуму, релігії, освіти і торгівлі [18, с.216].

Польський вплив відчувався після 1793 р. ще протягом майже сорока років. Влада й освіта фактично була зосереджена у руках поляків.

Із продовженням польського управління на початку XIX ст. ще більше запанували польські дідичі, польська культура, католицька церква, польська мова. У регіоні посилювалися інкорпоративні тенденції політичного курсу Росії, що виявилися в русифікації корінного населення та руйнації великої внутрішньої різниці між українцями та росіянами. Такий стан речей не міг задовольнити державну владу. Але їй доводилось з цим миритися. З точки зору освіти, конкретними його проявами виступало запровадження російської мови і російського духу в діяльність державних органів, офіційне діловодство, функціонування православної церкви, закладів освіти [25, с.70] тощо. Не на користь національно-культурного розвитку подолян в краї було дуже обмеженим коло української еліти, зорієнтованої на захист власних духовно-культурних надбань та активне прилучення співвітчизників до вершин рідної освіти і культури. Поділля перетворювалося в селянський, хutorянський край, якому протистояла цивілізація «міста» з польською або російською культурою із значно зростаючим єврейським впливом.

Подільський регіон у складі всієї Правобережної України, в силу географічного та геополітичного розташування, опинився в центрі могутніх історичних, соціально-політичних, економічних і культурних процесів, які визначали зміст, напрямки боротьби навколо найважливіших для сучасників проблем, пов'язаних із бурхливим поширенням начал єврейської цивілізації в умовах багатонаціональних абсолютиських монархій [9, с.312-313]. Істотне значення мав і взаємовплив культур, спричинений зростаючим поліетнічним складом мешканців та все більшою строкатістю культурно-освітньої сфери, що стали наслідком аграрної колонізації [4, арк.149-156].

Поділля як і все Правобережжя, відзначалося не тільки поліетнічним, а й поліконфесійним населенням, найбільшу частину якого складали українці, що переважно належали до уніатської конфесії, поляки, які представляли римо-католицьку віру, та євреї, котрі виступали носіями іудейського віросповідання. Відносини держави і церкви в Правобережній Україні почали будуватись у контексті політичного курсу царизму в релігійній сфері та відповідно до внутрішнього стану конфесій. В регіоні почала утверджуватись нова церковна ієрархія, в якій центральне місце відводилось православ'ю. Своєрідною її особливістю були безправне становище уніатів, соціальна перевага над ними з боку католиків і православних. Під кінець XVIII ст. держано-церковні відносини рішуче повернулись на користь Російської імперії та православної церкви. Держава взяла під жорсткий контроль церковне життя, а уніатів стала наполегливо перетворювати у православних.

У прагненні послабити позиції уніатів, за наказом Катерини II були закриті василіанські монастирі, які не утримували навчальних закладів і богоділень [14, с.148].

Центральні та місцеві органи цивільної та церковної влади стали цілеспрямовано впроваджувати у церковне життя московську вимову богослужбової церковнослов'янської мови, витісняючи українську мову як із православних храмів, так і церковно-приходських шкіл [7, с.267]. Відібрання земельних маєтків в українських монастирів нанесло відчутний удар по українських школах, занепад яких входив у плани царського уряду. Цим було нанесено удар по значній їх частині, яка не встигла відкрити шкіл і шпиталів й змушена була припинити свою діяльність. Водночас із переходом уніатів стала занепадати мережа їх освітніх закладів [21, с.21]. Дійшло до того, що в краї збережені школи підпорядковувались різного роду піарам, домініканцям, єзуїтам [17, с.1031].

Здавалось, що чергова хвиля насильницької асиміляції повністю і назавжди поглине вкрай ослаблену українську культуру. Проте, як зазначав ще у 1793 р. один із засновників Словацької національної ідеології Ю. Фандлі, «..всьому роду людському завжди властивий інстинкт самозбереження і самозахисту» [24, с.403]. Так було і на території Поділля, де, попри негативні впливи і явища, мали місце і позитивні тенденції.

Перебуваючи під подвійним соціально-класовим та національно-культурним гнітом, великий подільський регіон у складі

Правобережної України все ж мав власний алгоритм існування. Всі зусилля подолян були спрямовані на те, щоб, з одного боку, наслідувати йому, а з іншого – постійно зміцнювати його в процесі пристосування до нових російських умов. Відсутність держави, безкомпромісна боротьба за виживання загартували сили подільських українців, робили їх високо адаптованими до змін. Коли російська самодержавна машина виробляла у них «чужорідні» елементи, то відбувалося не тільки посилення взаємодії, а й загострювалися суперечності, внутрішні і зовнішні протистояння їхньої економічної, соціальної та духовно-релігійної сфер з такими ж сферами імперії, що в свою чергу, зміцнювало захисні функції мешканців Поділля, перетворювало «чуже» на «своє» шляхом підкорення, пристосування до потреб часу.

Аналіз документальних джерел, опублікованих етнографічних та етнологічних праць свідчить, що у зазначений період селяни православної і римо-католицької віри мали більше спільного, ніж відмінного, перебуваючи у добросусідських відносинах. Одні й другі їли однаковий хліб, одягалися в подібний одяг, підперізувалися однаковим поясом, мешкали в однакових хатах, розмовляли однією малоросійською (українською) мовою, співали тих же народних пісень, водили між собою хліб-сіль, вступали між собою у шлюб. Значна частина католиків не вміла розмовляти польською, не знала польської мови, за виключенням загальноживаних слів, головним чином, привітань. Українські католики з простих людей не «цурались своїх православних братів» [12, с.166-167], брали участь один в одного на різних okazіях: родинних, хрестинах, шлюбах, похоронах тощо – як рідні, сусіди, куми, свати і т.п.

Наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. на Поділлі звучала передусім українська мова. Українською мовою розмовляли не тільки українці. Повсюдно в церквах співали українською мовою, або, як тоді писали, по-почаївськи [19].

Кінець XVIII – перша половина XIX ст. стала винятково важливим періодом духовно-культурної історії Поділля, корінні мешканці якого виявили надзвичайну життєстійкість свого духу. Завдяки цьому були розв'язані доленосні завдання захисту і збереження української культури та формування фундаменту для відродження слова, культури, українського етносу. На передній план вийшли проблеми зміцнення та розвитку української мови і літератури, утвердження власної культурно-етнічної спільності на усіх українських землях. Геніальний Тарас Шевченко завершив розпочатий його попередниками процес формування української літературної мови, основою якої, за висновком Івана Огієнка, став південно-київський, шевченківський говір [16], здійснивши її синтез з живою народною мовою і збагативши виражальні можливості українського художнього слова. Саме у цей час виходець з Правобережної України Т. Шевченко, велич і слава якого визначалися як величезною літературною та мистецькою спадщиною, так і особистим впливом, який він справив на національно-культурне відродження краю і всієї України.

Суттєвий вплив на розвиток культури регіону справила національна політика самодержавства. Стратегія етнічного плюралізму, що здійснювалась у краї, ще більше узгоджувалася з стратегією зростання російськомовного політичного та освітньо-культурного середовища [4, арк.2]. Завдяки цьому великий український регіон перетворювався у все більш неоднорідну як у етносоціальному, так і культурному відношеннях частину історично єдиної України. Якщо до 1783 р. абсолютну більшість населення Поділля складали українці і вагому питому вагу мали поляки та євреї, то після приєднання до Росії тут дуже швидко почала зростати чисельність росіян, а у зв'язку з визначенням царським самодержавством смуги осілості, також і євреїв. В цьому воно значною мірою відрізнялося від Лівобережної України, де, крім українців, мешкали росіяни, які об'єктивно справляли більший вплив на зміст і особливості його культури. Але навіть за таких обставин, як показує аналіз архівних джерел, та історичної літератури. На території Поділля і загалом у Правобережжі панував міжетнічний мир, а відтак і мирне співіснування між різними культурами. Між різними національними та соціальними групами і станами, в середині яких відбувалися зміни, об'єктивно налагоджувалися різнопланові контакти. Тому всі, хто населяв Поділля, все Правобережжя, були приречені до формування загальноукраїнських особливостей, спільних рис і ознак культурного життя. Серед них передусім виділялися все більше стійкість, здатність корінних мешканців пристосуватись до нових обставин, не втрачати надії на краще, їх вроджене почуття гумору, фольклорно-етнографічний колорит тощо.

Вороже середовище, з одного боку, стримувало етносоціальний і культурний розвиток українців, з іншого, стимулювали їх до виживання, набуття більш виразних рис, своєрідності та регіональних особливостей усіх сфер життя. Водночас, хотіли того чи не хотіли росіяни, поляки, євреї, вони все таки стимулювали, збагачували буття корінних мешканців, наповнювали його своїм етнічним і національно-культурним змістом. Поряд з цим, у життя проникали і деякі впливи європейської освіченості, а в середовищі більш прогресивних людей визрівало усвідомлення особистої та громадської гідності і починало обтяжувати маси мешканців дедалі більшим усвідомленням власної безправності. Все більше зростала потреба у великій долі громадської самостійності.

Тут зберігалися глибокі джерела народної культури та творчості. Незмінними охоронцями цих джерел виступали подільські селяни, абсолютна більшість яких була українцями. І саме ці джерела стали рятівним резервом духовно-культурного потенціалу українців, їх професійної культури та генератором талановитості народу. За нерівних умов нищення та конкуренції це дозволяло подолянам черпати в них сили, нагромаджувати «стиснену» енергію.

Історичні умови релігійного і національного життя Подільського народу, засудженого на вікову боротьбу за віру і народність, сприяла виникненню просвітительських інституцій на релігійно-національній основі. Польські органи влади підтримували існу-

вання православних шкіл при церквах з учителями із числа священників і дячків. Саме такі школи найбільше підходили для простого селянства.

Після приєднання Правобережної України до Росії народ сподівався на те, що освіта православного населення отримає тверду підтримку з боку уряду. Проте цього не сталося. Освіта простого народу була пущена напризволяще. Державні школи не відкривались, та ще й у 1804 р. була видана спеціальна постанова про заборону вивчати українську мову. Переслідувалось усе місцеве, українське: мова, пісні, народний епос.

Російський уряд піклувався не стільки про розвиток закладів освіти і прилучення простого народу до знань, скільки про встановлення різних перешкод на шляху зростання народної свідомості. З цією метою був взятий курс на насадження церковно-приходських шкіл, які відзначалися російським духом і розглядалась як знаряддя боротьби з народною школою. При тому розширення їх мережі лягло тяжким ярмом на плечі священників і прихожан. На їх відкриття не було ні приміщення, ні коштів. Зважаючи на це, не всі священники мали змогу відкривати приходські школи.

Відтак народні маси і далі залишалися неписьменними [2, арк.12]. Шлях до освіти був відкритий дворянству, чиновництву, духовництву. Міністр народної освіти О. Шишков, підкреслюючи становий характер освітньої політики царизму, у 1824 р. підкреслював: «Навчати грамоти весь народ...завдало б більше шкоди, ніж користі». До того ж царський уряд, його органи на місцях, проводячи великодержавницьку політику і придушуючи українську культуру, жорстоко контролювали, щоб викладання в школах не проводилося українською мовою.

Після придушення польського повстання 1830-1831 рр. російський уряд кардинально змінив освітню політику в регіоні. Зокрема, 4 жовтня 1831 р. Микола I наказав «закрити утримувані римсько-католицьким духовництвом навчальні заклади у Подільській губернії [24].

Разом з тим, повсюдно розпорядитися про відкриття якомога швидше повітових і парафіяльних училищ, де це вважається за потрібне; але в жодному випадку не при католицьких монастирях або церквах греко-російського віросповідання [3, арк.4]. Цим наказом було здійснено значні трансформації в мережі освітніх закладів та навчально-виховного процесу в них. Процеси полонізації і окатоличення стали змінюватися на русифікацію і денационалізацію українців. Православ'я стало домінуючою конфесією, ідеологічною основою царизму і розвитку освіти. Почала створюватись російська система цивільної освіти – гімназії, повітові училища [1, арк.7]. Центром розвитку освіти на Поділлі стала Кам'янець-Подільська чоловіча гімназія.

І. Міхалевич у своїй роботі навів дані, про те, що після придушення польського повстання 1830-1833 рр. у Південно-західному краї царизмом було закрито 275 навчальних закладів [13, с.18], а С. Сірополко – 245 середніх і нижчих шкіл [22, с.328].

З цього часу стали цілеспрямовано здійснювати в галузі освіти «російські засади православ'я, самодержавства і народності». Виховання будувалося на релігійній та християнській моралі, відданості царю і монархічному способу управління, а в свідомість мешканців вселяли покірність та ненависть до революційних ідей.

З новою силою розгорнули наступ на уніатську церкву, яку імператор Микола I планував з'єднати з православ'ям. З одного боку, в 1835 р. дітям уніатів дозволили вступати до православних духовних училищ, з іншого – всі уніатські училища підпорядкували комісії духовних училищ, тобто взяли під неухильний контроль їхню діяльність. Остаточно чин василян був ліквідований у 1839 р., їхні школи і училища закрили, а майно конфіскували [20, с.41].

Наслідком церковної політики було те, що народ почав сприймати православну церкву, як «казенну», урядову установу, а духовенство – як панівний клас. Саме в цьому напрямку відбувалася перебудова церковно-адміністративних структур у єпархіях і спрямовувалася богослужбова діяльність, духовна освіта – весь спектр функцій Православної церкви в XIX ст.

Потрібно зазначити, що приєднання до православ'я стосувалося не тільки уніатів, воно торкнулося католиків та іудеїв. У державних архівах Вінницької та Хмельницької областей зберігається чимало документів, які засвідчують випадки добровільного переходу в православ'я, і католиків, і іудеїв [4, арк.9].

Отже, проаналізовані нами література і джерела свідчать, що приєднання Поділля і всієї Правобережної України до Російської імперії та політика її уряду і державних органів влади справили істотний вплив на освітню сферу, поступово руйнуючи польське шкільництво та створюючи російську шкільну систему. Цей процес проходив досить складно і суперечливо, оскільки наніс нищівний удар по закладах освіти уніатської церкви. До того ж, католицька церква та польська еліта доклали чимало зусиль як для збереження польських шкіл, так і для їхнього подальшого розвитку.

Водночас, створювалися численні перешкоди на шляху розширення шкільної мережі. Народним школам уряд фактично відмовив у фінансуванні. Міністерство народної освіти передало свої безпосередні функції щодо поміщицьких, удільних і державних селян, які становили абсолютну більшість населення, поміщикам і палатам державних маєтностей. Ситуація стала поступово змінюватися лише з початку 30-х рр. XIX ст.

Список використаних джерел:

1. ЦДІА України в м. Києві, ф 442, оп. 34, спр. 1415, 47 арк.
2. Там само, оп. 794, спр. 186, 22 арк.
3. Там само, ф. 707, оп. 260, спр. 13, 1839 р., 48 арк.
4. Державний архів Хмельницької області, ф. 315, оп. 1, спр. 1, арк. 1-144.
5. Кам'янець-Подільський міський державний архів, ф. 227, оп. 1, спр. 3, т. 1, 687 арк.
6. Верига В.В. Нариси з історії України (кінець XVIII – поч. XX ст.) / Василь Верига / В.В. Верига. – Львів : Світ, 1996. – 447 с.

7. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви : в 4 т., 5 кн. 2 вид. / І. Власовський. – Нью-Йорк ; Бавнд Брук : Укр. автокефальна правосл. Церква ; К., 1990. – Т. 3. – 360 с.
8. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України : репринтне відтворення видання 1913 року / М.С. Грушевський. – К. : Україна, 1991. – 524 с.
9. Голенищев-Кутузов І. Гуманізм у восточних славян / І. Голенищев-Кутузов // Україна і Белоруссия. – М. : Искусство, 1968. – 332 с.
10. Дорошенко Д.І. Нарис історії України / Дмитро Дорошенко ; передмова І.О. Денисюка. – Львів : Світ, 1991. – 576 с.
11. Дорошенко Д. Історія України : в 2 т. / Дмитро Дорошенко. – К. : Глобус, 1991. – Т. 2. – 349 с.
12. Как обнаруживаются различия в исповедовании веры между православными и католическим населением Подолы // ПЕВ. Часть неофициальная. – 1897. – № 44-45. – С. 1199-1201.
13. Каменец-Подольская гимназия. Историческая записка о пятидесятилетнем ее существовании (1833-1883). В двух частях с приложениями / сост. И. Михалевич. – Каменец-Подольск, 1883 – С. 17.
14. Крижанівська О.О. Благодійність католицької церкви на Правобережній Україні у першій половині XIX ст. / О.О. Крижанівська // Історіографічні дослідження в Україні : наук. зб. – К. : Ін-т історії України НАН України, 1999. – Вип. 9. – С. 148.
15. Лукашевич А.М. Україна : історико-економічний огляд / А.М. Лукашевич. – К. : МАУП, 1997 – 208 с.
16. Огієнко І. Наша літературна мова. Як писати і говорити по літературному / І. Огієнко. – Вінніпег, 1952.
17. О ревизии протоиереем Иоаном Скворцовым Подольской епархии в 1831 г. // ПЕВ. Прибавление. – 1890. – № 45 – С. 1029-1032.
18. Польское дело по отношению к Западной России : сб. статей / сост. и изд. С. Шолокович. – Вильно : Тип. А.Г. Сыркина, 1885. – Вып. 1. – С. 236.
19. Про Антонія // ПЕВ. Часть неофициальная. – 1882. – № 21. – С. 245-247.
20. Смолінський В.І. Церква на Поділлі: від найдавніших часів до наших днів. Хроніка подій. Коментарі / В.І. Смолінський. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2002. – 116 с.
21. Смолінський В. Освітня та виховна діяльність греко-католицької церкви на Поділлі (XVIII – перша половина XIX ст.) / Віктор Смолінський // Наук. записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка: Серія «Історія». – Тернопіль, 2000. – Вип. 20 – С. 21.
22. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К. : Наук. думка, 2001. – 912 с.
23. Степаненко Г. Культурно-освітня діяльність православного духовенства Поділля (XIX – початок XX ст.) / Г. Степаненко // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2001. – № 2. – С. 214-227.
24. Удод О.А. Мережа початкових закладів Волинської губернії (кін. XVII – перша половина XIX ст.) / О.А. Удод // Шоста Всеукр. наук. конференція з історичного краєзнавства. – Луцьк, 1993. – С. 403.
25. Філінюк А.Г. Освіта Поділля на рубежі XVIII-XIX ст. / А.Г. Філінюк // Наук. праці Кам'янець-Подільського державного університету. Іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 1998. – 232 с.
26. Шевчук В. Почаївський культурний осередок VIII – початку XIX століття / Валерій Шевчук // Україна: Наука і культура. – К., 1996. – Вип. 29. – С. 149-156.
27. Fandzi I. Vybrahespige / I. Fandzi. – Bratislava, 1955.

In this paper, an attempt to describe the cultural and educational features of the evolutionary process Podolia late XVIII – the first half of the nineteenth century.

Key words: *knowledge, cultural and educational sphere, the family, education and household, skirts.*

Отримано: 11.04.2013

УДК 94(477. 82)«15»:728.82

А. В. Бортнікова

ВОЛИНСЬКІ ЗАМКИ – РЕЗИДЕНЦІЇ СТАРОСТ В XVI ст.

На основі документів Литовської метрики, архіву Сангушків показано місце волинських замків в системі господарства Великого князівства Литовського. Аналізується політика верховної влади щодо контролю за станом оборонних фортець. Увагу зосереджено на діяльності старост, інших урядовців у справі організації місцевого управління та належного утримування замків.

Ключові слова: *Велике князівство Литовське, Волинська земля, замки, ревізія, привілей, староста.*

Резиденціями волинських намісників і старост, в яких вони господарювали, були Луцький, Володимирський і Кременецький замки. Намісники, а згодом старости були комендантами місцевих фортець, вони розпоряджалися їх забудовою, ремонтом, завідували охороною та обороною ввірених їм територій. Забезпечення обороноздатності замків на Волині було найважливішою їх функцією. Зовнішньополітична обстановка вимагала від центральної влади посиленої уваги до місцевого управління. Особливе місце у структурі державного управління займав Луцький замок. Із середини XV ст., ставши осередком органів управління Луцького повіту, він функціонує як державний повітовий замок. Найбільш різноманітною функціональна структура Луцького повітового замку була у XVI ст., коли ще не повністю зникли старі, але вже чітко виявилися її нові риси [7, с.11].

Метою статті є аналіз місця замків в системі управління Волинською землею в XVI ст.

Постійна загроза з боку Кримського ханства, війни із Князівством усієї Русі примушували владу призначати на місцях впливових, енергійних урядників. Мотивацією їх призначення часто слугували військові заслуги, на що вказують привілеї верховних правителів на зайняття урядів старост. Утримування староств перетворювалося в утримування замків, а посада старости еволюціонувала у посаду замкового старости. 18 грудня 1542 р. передавалося у держання князю Андрію Михайловичу Сангушковичу Коширському «староство Луцкое – замок нашъ Луческъ» [4, с.32; 8, с.326, 327]. 4 травня 1548 р. Жигимонт Август високо оцінив заслуги Петра Петровича Кішки перед ВКЛ, зокрема у держанні Київського замку, і в якості винагороди передав йому уряди мар-